

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ “เซียง” ในเฮือนลาว:
กรณีศึกษา บ้านหินสัว เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว
Spatial Transformation of *Sia* in Lao Dwelling: A Case Study of
Hinsiw Village, Khong District, Champasak Province, Lao PDR

รับบทความ	11/05/2021
แก้ไขบทความ	10/06/2021
ยอมรับบทความ	16/06/2021

ไพจิตร ฟองคำแดง, วาริชา วงศ์พยับ¹

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Phaychith Fongkhamdeng, Waricha Wongphyat²

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

phaychith.f@gmail.com, waricha.w@chula.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การใช้พื้นที่ภายในเฮือน และการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ระเบียง หรือ เซียงของเฮือนลาวในเขตภาคใต้ ผ่านกรณีศึกษา บ้านหินสัว เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบสถาปัตยกรรมเฮือนลาวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการอ้างอิงลักษณะของเฮือนลาวในอดีต และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต การใช้พื้นที่ในเฮือนพักอาศัย และสำรวจจริงเพื่อจัดแบ่งรูปแบบของที่อยู่อาศัย โดยแบ่งเฮือนกรณีศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เฮือนรูปแบบเก่า เฮือนรูปแบบเก่าผสมใหม่ และเฮือนรูปแบบใหม่

จากการศึกษาพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความสัมพันธ์กับทิศทางของทางสัญจรทั้งทางน้ำและทางถนน รวมถึงธรณีดินซึ่งส่งผลให้ตำแหน่งของเซียงไม่มีทิศทางตายตัว เฮือนรูปแบบเก่ามีการต่อเติมพื้นที่ชานหน้าเฮือนเพื่อรองรับการขยายตัวของครอบครัว กิจกรรมในชีวิตประจำวันบางส่วนถูกเปลี่ยนถ่ายไปยังชานหน้าเฮือน ส่วนเซียงยังคงเป็นพื้นที่นอนและพื้นที่ประกอบพิธีกรรม จากการที่เซียงทำหน้าที่เป็นส่วนนอน พื้นที่เซียงจึงมีระดับการปิดล้อมที่มากขึ้นเพื่อรองรับความเป็นส่วนตัวของผู้อยู่อาศัย ส่งผลให้เกิดการดัดแปลงเฮือนเซียงรูปแบบเก่าผ่านการต่อเติมมาสู่เรือนรูปแบบเก่าผสมใหม่ที่มีพื้นที่ชานหน้าเฮือน และเฮือนรูปแบบใหม่ที่มีการแบ่งห้องให้เป็นสัดส่วนเพื่อรองรับกิจกรรมแต่ละกิจกรรม พื้นที่เซียงจึงกลายเป็นพื้นที่พักผ่อนและรับแขกในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม เซียงยังคงเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในด้านพิธีกรรมอยู่เสมอ

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เซียง เฮือนลาว จำปาสัก

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.

² Asst.Prof, Ph.D.

Abstract

This paper aims to study the characteristics of settlements as well as interior space usage and transformation of Sia (veranda) in the Lao dwelling located in the southern region through a case study of Ban Hin Siw, Khong District, Champasak Province, Lao PDR. The study collected preliminary data from the document regarding the history of settlement together with the Lao dwelling architecture in different places as references of traditional Lao dwellings. The research methods included interviews of the inhabitants on the history of the community, settlement, livelihood, space usage in dwellings along with field surveys and measurements. The case studies are divided into 3 categories: the traditional houses, the old and new coexisted house, and the new houses.

According to the study, the settlement of the community was related not only to the direction of thoroughfares both the waterways and the roads, but also to the mother earth, resulting in the flexible orientation of the sia (veranda). In the traditional houses, the extension of the balcony space at the front of the house, which served for an increasing spatial needs of the growing household, accounts for the decreasing functional versatility of the sia (veranda), consequently, the sia (veranda) has come to serve only as a sleeping space during daily life and a ceremonial space during spatial occasion. Owing to the increasing degree of the sia's enclosures to accommodate its dwellers a sense of privacy, the traditional sia houses have gradually evolved into new coexisted house that increased the area of balcony and evolved into new-style residences. It is noted that while in the new houses where rooms are partitioned off to serve different household activities, the Sia has become a space for rest and reception in everyday life, it has remained its key role as a ritual space in spatial occurrence.

keywords: *Spatial Transformation, Sia, Lao Dwelling, Champasak*

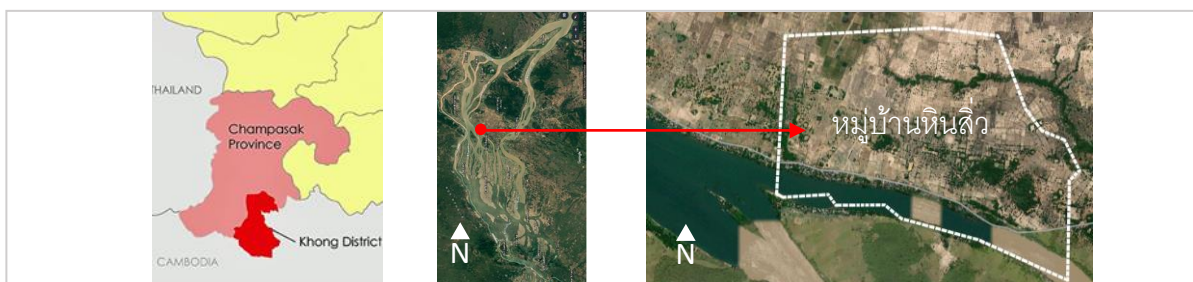
บทนำ

เซีย คือระเบียบที่มีหลังคาคลุมเป็นพื้นที่ใช้สอยสำคัญในสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยของลาว หรือ เอือนลาว (ເຮືອນລາວ) ซึ่งเป็นเอือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่เป็นกลุ่มผู้พูดภาษาตระกูลไท ตำแหน่งของเซียตั้งอยู่หน้าห้องนอน โดยวางตัวตามแนวยาวขนานไปกับตัวเอือน และคลุมด้วยหลังคาปีกนก (Clement-Charpentier & Clement, 2003) ผังแต่ละด้านของเซียไม่มีการปิดล้อม ยกเว้นด้านที่ติดกับห้องนอน (ภาพ 12) เป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พักผ่อน รับแขก รับประทานอาหาร และการประกอบพิธีกรรม ในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทยได้กล่าวถึงโถงหรือเซียเป็นลักษณะร่วมที่มักพบในเรือนพักอาศัยของกลุ่มไท - ลาว (อรศิริ ปาณินท์, 2562) ดังนั้น สเซียจึงถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษที่บ่งบอกถึงสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยของลาว (Sayarath, 2005, p.154) ซึ่งในปัจจุบันเอือนที่มีลักษณะแบบเอือนลาวดั้งเดิมนั้นไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต และยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดคำถามต่อพื้นที่ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเอือนลาวมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในบริบทของชุมชนที่ยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ต้องปรับตัวกับสังคมเมืองที่แผ่อิทธิพลเข้ามา การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เซียที่สัมพันธ์กับลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการใช้สอยพื้นที่ต่าง ๆ ของเอือน เพื่อเป็นฐานข้อมูลของเอือนลาวที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาสถาปัตยกรรมลาวและในด้านการวางแผนพัฒนาพื้นที่ตามความเหมาะสมของบริบทของชุมชน ผ่านกรณีศึกษา บ้านหินสั่ว เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในแขวงจำปาสัก ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อันดับ 3 ของสปป. ลาว พื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ รวมไปถึงการท่องเที่ยวของลาวภูมิภาคทางตอนใต้ เนื่องด้วยการศึกษาการใช้พื้นที่ของเอือนลาวในแขวงจำปาสัก ยังมีจำนวนจำกัดและมักเน้นประเด็นด้านการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์เป็นสำคัญ จากการลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นจำนวน 2 ครั้ง เมื่อเดือนกันยายน 2562 และเดือนมิถุนายน 2563 พบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยการปกครองของอาณาจักรขอม และมีเอือนลาวเก่าที่ควรค่าแก่การศึกษา มีรูปแบบและวิถีชีวิตชนบท อาคารบ้านเอือนที่คงรูปแบบเอือนเซียแบบดั้งเดิมจำนวน 50.71% ของจำนวนเอือนในหมู่บ้าน จึงเลือกหมู่บ้านหินสั่ว เมืองโขง แขวงจำปาสักเป็นพื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านหินสั่วตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงบนเกาะดอนโขง เมืองโขง แขวงจำปาสัก จากการบอกเล่าของชาวบ้านเชื้อหมู่บ้านมีที่มาจากการปรากฏก้อนหินสีเหลี่ยมมีรูปกลมตรงกลางที่ถูกสืบลากจนได้รูปทรง นอกจากนั้นภายในบริเวณหมู่บ้านยังพบซากพื้นที่ที่คาดว่าจะจะเป็นบารายและซากกองหินศิลาแลงแบบที่ใช้ในการสร้างปราสาทขอม ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยการปกครองของอาณาจักรขอม (จันทะลาพอน แพงพันธ์, 2018, น.4)

ภาพ 1 ที่ตั้งและขอบเขตการปกครองบ้านหินสั่ว (ที่มา : ผู้วิจัย, 2562 อ้างอิงจาก Google earth)

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้อาศัยข้อมูล 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิ อันประกอบด้วย เอกสารด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และรูปแบบสถาปัตยกรรมเขื่อนลาวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอ้างอิงลักษณะของเขื่อนลาวในอดีต และข้อมูลปฐมภูมิ จากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยและรังวัดเขื่อนกรณีศึกษาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในเขื่อนพักอาศัย และจัดแบ่งรูปแบบของที่อยู่อาศัยจากนั้นจึงนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อวิเคราะห์หาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากการสำรวจเขื่อนพักอาศัยในพื้นที่ศึกษาทั้งหมดจำนวน 211 หลัง ในเบื้องต้นสามารถแบ่งเขื่อนพักอาศัยได้ 3 ประเภทตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและวัสดุที่ใช้ ได้แก่ (1) เขื่อนรูปแบบเก่าที่มีไม้ไผ่ค้ำเสาไม้มกลม การวางฝาไม้กระดานเป็นแนวนอนหรือแนวตั้ง จำนวน 107 หลัง (2) เขื่อนรูปแบบเก่าผสมไม้ไผ่ค้ำเสาไม้เหล็กล้อม การวางผนังไม้กระดานผสมผสานกันระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน จำนวน 41 หลัง และ(3) เขื่อนรูปแบบใหม่มีรูปแบบพัฒนาจากเขื่อนเก่ากลางใหม่ เสาคอนกรีต มีการตกแต่งตัวเขื่อน จำนวน 63 หลัง จากนั้นได้ทำการเก็บข้อมูลเขื่อน จำนวน 17 หลัง และคัดเลือกเขื่อนกรณีศึกษาประเภทละ 2 หลังที่ยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันที่สามารถให้ข้อมูลได้ โดยเก็บข้อมูลลักษณะสถาปัตยกรรม การใช้สอยพื้นที่ และองค์ประกอบภายในเขื่อน ทั้งในช่วงชีวิตประจำวันและในช่วงพิธีกรรม รวมถึงการปิดล้อมพื้นที่ โดยมุ่งเน้นพื้นที่เขื่อนเป็นหลักในการศึกษา

ภาพ 2 เขื่อนกรณีศึกษา (ที่มา : ผู้วิจัย, 2562)

ผลการศึกษา

1. ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

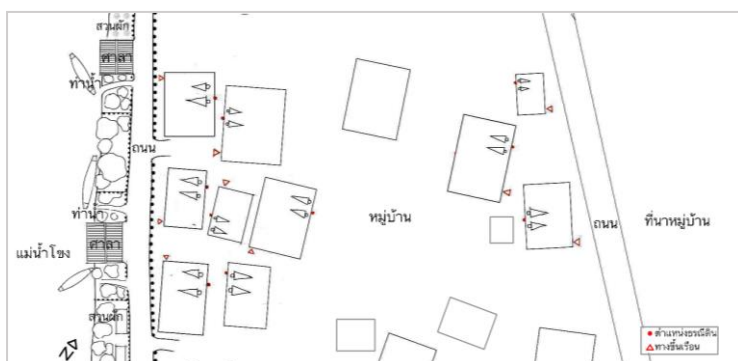
หมู่บ้านหินสัวตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะดอนโขง เขื่อนพักอาศัยในหมู่บ้านตั้งตามริมแม่น้ำโขง เขื่อนส่วนใหญ่วางตัวแนวยาวขนานไปกับสายน้ำ ในอดีตผู้คนในหมู่บ้านอาศัยแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางสัญจรสายหลัก และเริ่มมีการสร้างถนนคอนกรีตที่สร้างขึ้นในปีค.ศ. 2561 ทางสัญจรหลักจึงเปลี่ยนจากแม่น้ำเป็นถนน โดยถนนเส้นนี้จึงกลายเป็นเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่นา เมื่อหมู่บ้านไม่สามารถขยายตัวไปตามริมฝั่งแม่น้ำได้ ความหนาแน่นของการใช้ที่ดินที่มีมากขึ้นส่งผลให้บ้านเขื่อนที่ปลูกสร้างใหม่มีการขยายตัวไปทางทิศเหนือหรือข้ามฝั่งถนนไปยังพื้นที่นาของหมู่บ้าน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ จันทนีย์ จิรัญธนัฐ (2555) ซึ่งอธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำโขงของเขื่อนพื้นที่ลาว บ้านปากชี เมืองหลวงพระบาง ที่วางตัวเขื่อนแนวยาวขนานกับสายน้ำ แตกต่างกันที่ภูมิประเทศเขื่อนนั้นเป็นภูเขาลาดชันลงสู่แม่น้ำโขง และการศึกษาของ Nittha Bounpany และ ชัยสิทธิ์ คำนกิตติกุล (2561) ซึ่งอธิบายถึงการวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบาง โดยริมหรือโอบล้อมตั้งขนานกับสายน้ำ ซึ่งการวางทิศทางดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการวางทิศทางของตัวเขื่อนเช่นเดียวกัน

1.1. การตั้งถิ่นฐานอ้างอิงกับทางสัญจร

เนื่องจากแม่น้ำโขงเป็นทางสัญจรหลักในอดีตเอือนจึงมักจะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ มีถนนเส้นเล็กริมแม่น้ำแบ่งเขตเอือนกับท่าน้ำ ตัวเอือนวางตัวเป็นแนวยาวขนานกับสายน้ำ โดยหัวนอนจะตั้งฉากกับสายน้ำหรือทำหันไปทางสายน้ำและหันหัวนอนไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นตำแหน่งของเสาขวัญและธรณีดิน เอือนที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำยังคงมีความสัมพันธ์กับสายน้ำซึ่งเห็นได้จากทางสัญจรที่ยังมีการเชื่อมท่าน้ำกับเอือน และองค์ประกอบที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสายน้ำ ได้แก่ ศาลาท่าน้ำ สวนครัวที่ปลูกริมน้ำ และท่าน้ำสำหรับจอดเรือ โดยน้ำยังเป็นเส้นทางสัญจรในการเดินทางไปยังเกาะดอนต่าง ๆ และเป็นแหล่งหาปลาของชาวบ้าน

1.2. การตั้งเอือนอ้างอิงกับธรณีดิน

เอือนที่ปลูกสร้างใหม่หากไม่ได้ตั้งอยู่ติดริมน้ำจะอ้างอิงตำแหน่งของธรณีดิน¹ ซึ่งถือเป็นตำแหน่งของหัวนอนของเอือนที่ปลูกสร้างก่อน โดยหันหัวนอนชนกันและไม่วางตัวเอือนโดยหันเข้าไปยังหัวนอนเอือนอื่น อันเป็นความเชื่อและวิถีปฏิบัติของคนในหมู่บ้าน แม้ว่าเอือนไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ แต่ยังมีการเว้นว่างสำหรับการสัญจรทางท่าไปสู่ริมแม่น้ำ ซึ่งมีท่าน้ำที่สามารถใช้ร่วมกันกับคนในหมู่บ้าน

ภาพ 5 ทิศทางการวางตัวเอือนอ้างอิงจากทางสัญจรและธรณีดิน (ที่มา : ผู้วิจัย 2562)

ภาพ 6 ธรณีดิน (ที่มา : ผู้วิจัย 2562)

2. การใช้พื้นที่และองค์ประกอบการปิดล้อมเอือน

เอือนพักอาศัยในหมู่บ้านหินส่ว สามารถแบ่งเป็น 4 พื้นที่หลัก ได้แก่ ห้องนอน เชย เอือนครัว และชาน ซึ่งชานประกอบด้วย ชานหน้าเอือน ชานเอือนครัว ชานน้ำ (ตาราง1) จากการสำรวจภาคสนาม กิจกรรมในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นภายในเอือนประกอบด้วย (1) นอน (2) พักผ่อน (3) ประกอบอาหาร (4) รับประทานอาหาร (5) ไหว้พระ (6) เก็บของ และ (7) ล้างผัก - ล้างจาน และกิจกรรมทางการหรือพิธีกรรมที่เกิดขึ้นภายในเอือนประกอบด้วย (1) พิธีกรรม (2) รับแขกพิธีกรรม (3) เตรียมของสำหรับจัดงาน (รวมการเตรียมอาหาร) และ (4) เก็บของ (ของใช้ต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในพื้นที่ที่จะจัดงาน)

2.1. การใช้พื้นที่เอือนในชีวิตประจำวัน

ในช่วงกลางวัน ผู้คนมักใช้ชีวิตอยู่ที่ใต้ถุนนั่งเล่น พักผ่อน และเตรียมของก่อนออกไปทำงาน เช่น หาปลา ทำนา ส่วนการประกอบอาหารและรับประทานอาหารจะอยู่ข้างบนเอือน ในช่วงกลางคืน สมาชิกครอบครัวมักนอนรวมกันในพื้นที่เชย แม้จะมีห้องนอนแต่สมาชิกครอบครัวคุ้นเคยกับการนอนอยู่ด้านนอกเชยเนื่องจากเคยนอนมาตั้งแต่เด็กและภายในห้องนอนมีความร้อนอบอ้าว และเมื่อมีการต่อเติมพื้นที่ชานหน้าเอือนกิจกรรมบางกิจกรรมจึงถูกเปลี่ยนถ่ายไปยังชานหน้า

¹ ธรณีดิน (ທະວີພັນ) หมายถึงการวางก่อนหินบนพื้นที่ตรงตำแหน่งกับเสาขวัญซึ่งเป็นทิศทางการหันหัวนอนของเอือน ใช้เป็นที่ยึดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเอือนเพื่อกราบไหว้กล่าวลาในเวลาที่เหมาะสมภายในเอือนจะกระทำการใดก็ตาม

เฮือน เขียวถูกปิดล้อมมากขึ้น ส่งผลให้สมาชิกรุ่นพ่อแม่ย้ายมานอนในพื้นที่ชานหน้าเฮือนที่มีการปิดล้อมแบบเบาบาง ดังปรากฏให้เห็นในเฮือนเก่าหลังที่ 51 และเฮือนรูปแบบใหม่หลังที่ 12 ที่ถูกสร้างโดยรุ่นลูกซึ่งมีมารดาอาศัยอยู่ร่วมด้วย ห้องนอนจึงกลายเป็นพื้นที่สำหรับวางหิ้งพระและเก็บของ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ครอบครัวมีลูกสาว พื้นที่เฮือนมักกลายเป็นห้องนอนลูกสาวที่สามารถพบได้ทั้งในเฮือนรูปแบบเก่าและเฮือนรูปแบบเก่าผสมใหม่ และพบได้น้อยในเฮือนรูปแบบใหม่ที่ปลูกสร้างโดยสมาชิกรุ่นลูกซึ่งมีการแบ่งสัดส่วนห้องอย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีรูปแบบการใช้พื้นที่แบบเฮือนเดิม ดังปรากฏให้เห็นในเฮือนรูปแบบใหม่หลังที่ 117

2.2. การใช้พื้นที่เฮือนในช่วงพิธีกรรม

วิถีชีวิตของคนลาวยังมีความเชื่อและยึดมั่นในพิธีกรรมที่ไม่สามารถตัดขาดออกจากกันได้ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดขึ้นในพื้นที่เฮือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขียซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมหลักของเฮือนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ที่สามารถพบเห็นในเฮือนทั้ง 3 รูปแบบ ในช่วงพิธีกรรมองค์ประกอบหรืออุปกรณ์ใช้สอยในพื้นที่เขียจะถูกเก็บเข้าไปในห้องนอน ส่วนพื้นที่อื่น เช่น ชานหน้าเฮือน ชานเฮือนครัว และได้ถูกรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อำนวยความสะดวกให้แก่พิธีกรรมในการรองรับผู้คนที่มาร่วมพิธี

2.3. องค์ประกอบปิดล้อมพื้นที่

การปิดล้อมแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

(1) การปิดล้อมแบบทึบด้วยผนังไม้กระดาน บริเวณห้องนอนและเขีย ในกรณีเฮือนที่มีการต่อเติมได้ถุนจะปิดล้อมด้วยผนังก่ออิฐฉาบปูน เช่น ในเฮือนรูปแบบเก่าหลังที่ 11 ต่อเติมได้ถุนเป็นห้องนอนให้ครอบครัวลูกสาว ส่วนในเฮือนรูปแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 164 มีการต่อเติมได้ถุนเพื่อใช้เป็นที่พักเก็บกระสอบข้าว และเฮือนรูปแบบใหม่หลังที่ 12 มีการสร้างห้องได้ถุนเพื่อใช้เป็นห้องครัว ห้องน้ำ และห้องเก็บของ

(2) การปิดล้อมแบบพรุณ ด้วยผนังไม้ไผ่ บริเวณครัว โดยอาศัยความพรุณของผนังเพื่อระบายอากาศ รับแสง และปิดกั้นสายตาจากภายนอก

(3) การปิดล้อมแบบเบาบาง ไม่มีผนัง มีเพียงราวกันตก และกันสาด ได้แก่ พื้นที่ชานหน้าเฮือน ชานเฮือนครัว และชานน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมแบบชั่วคราว

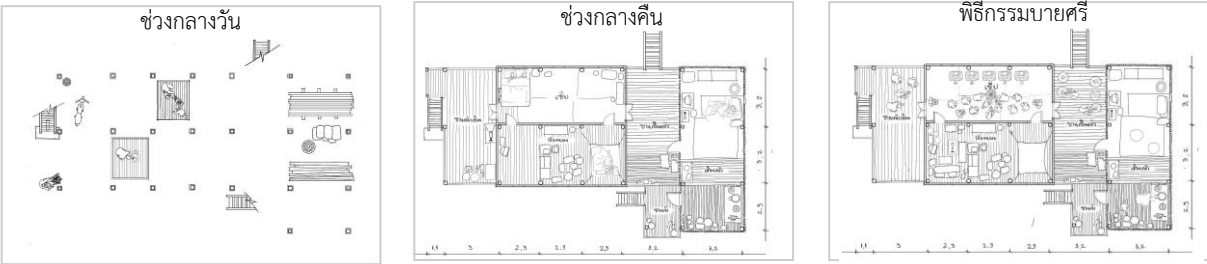
ภาพ 7 การปิดล้อมแบบทึบ
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2562)

ภาพ 8 การปิดล้อมแบบพรุณ
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2562)

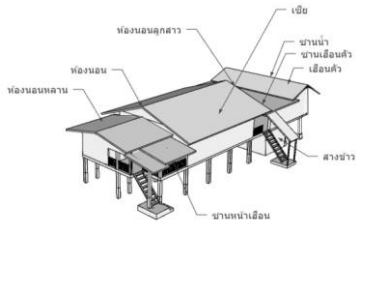
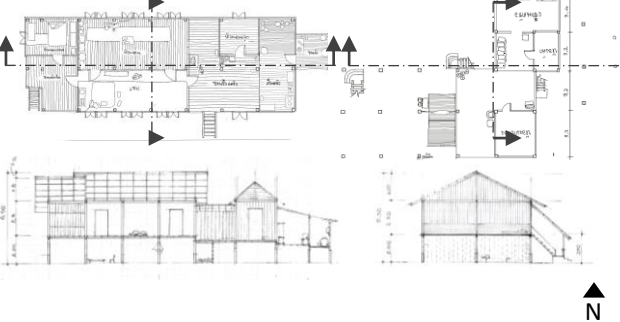
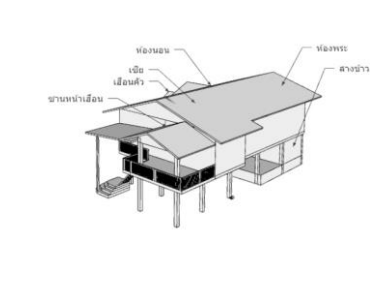
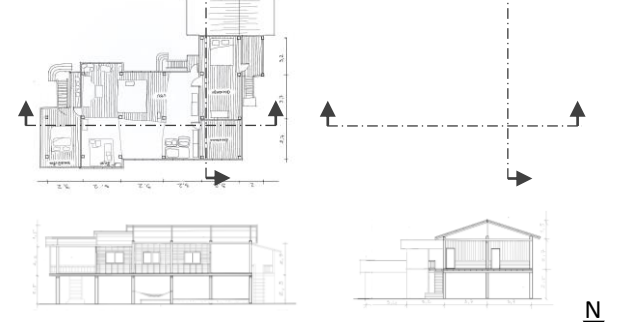
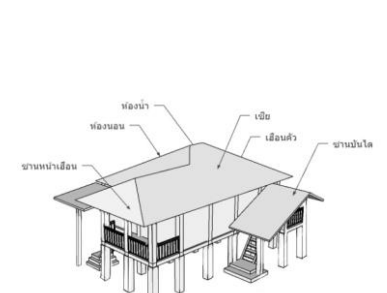
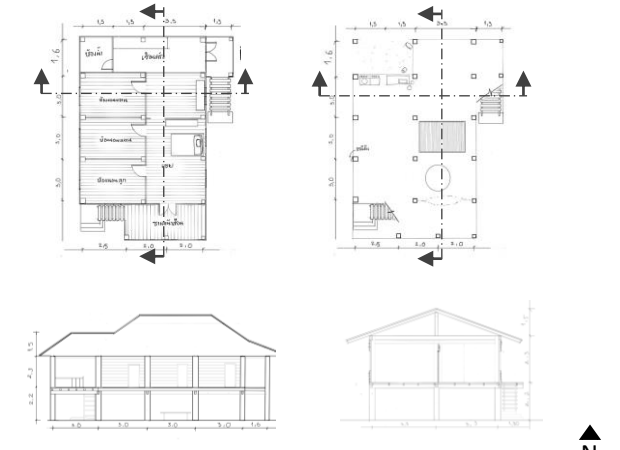
ภาพ 9 การปิดล้อมแบบเบาบาง
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2562)

ภาพ 10 การใช้พื้นที่ในอาคารในแต่ละช่วงเวลาในอาคารแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 160 (ที่มา: ผู้วิจัย, 2562)

ตาราง 1 รูปแบบเรือนกรณีศึกษา

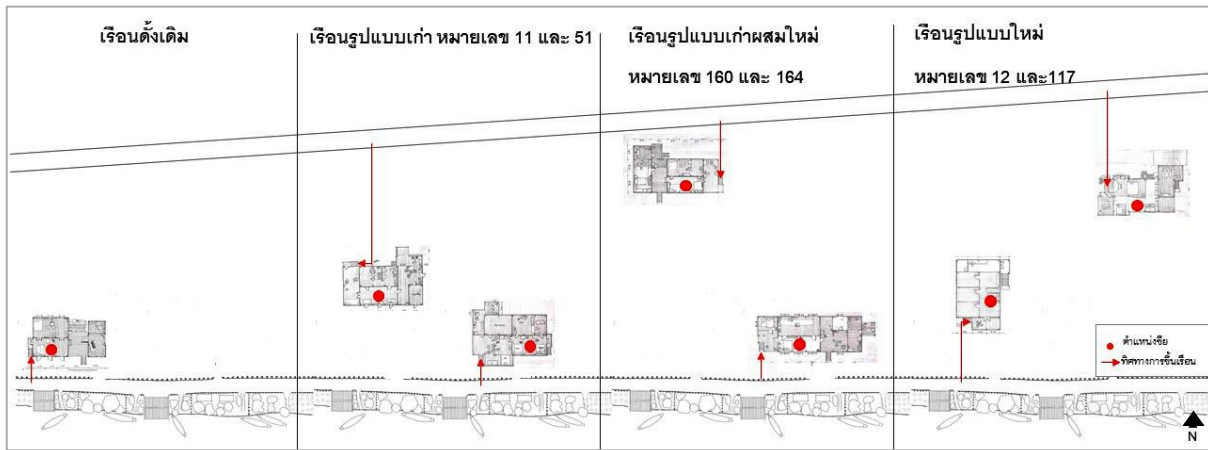
รูปแบบ เรือน เรียน	ภาพสามมิติแสดงถึงลักษณะเรือนและ การปิดล้อมเรือนกรณีศึกษา	ผังพื้นที่และรูปตัด
รูปแบบเก่าหลังที่ 11		
รูปแบบเก่าหลังที่ 51		
รูปแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 160		

รูปแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 164		
รูปแบบใหม่หลังที่ 12		
รูปแบบใหม่หลังที่ 117		

3. การเปลี่ยนแปลงของเขีย

3.1. ตำแหน่งเขียกับการตั้งถิ่นฐาน

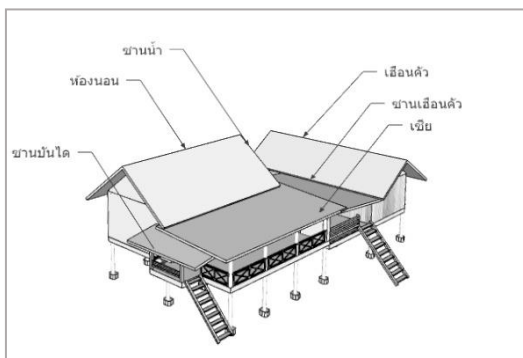
การตั้งถิ่นฐานของตัวเขียมีปัจจัยอ้างอิงจากทิศทางการสัญจรและธรณินดิน ในเขียรูปแบบเก่า เช่น เขียหลังที่ 51 บ้านโคจะขึ้นจากฝั่งการสัญจรทางน้ำเพื่อขึ้นสู่พื้นที่เขียโดยตรง จึงอาจกล่าวได้ว่าบ้านโคหันไปด้านโคจะเขียจะอยู่ด้านนั้น แต่เมื่อเขียมีการต่อเติมหรือปลูกสร้างใหม่ การวางบ้านโคมักขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าของเขียที่ต้องการหันไปทิศทางใดซึ่งไม่เป็นผลกับตำแหน่งของเขีย ปรากฏในเขียรูปแบบเก่าหลังที่ 11 ที่บ้านโคหันไปสู่ทางถนนแต่เขียอยู่ด้านแม่น้ำ เช่นเดียวกับเขียรูปแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 160 ในกรณีนี้จึงสรุปได้ว่าตำแหน่งของเขียถูกกำหนดด้วยตำแหน่งของธรณินดิน

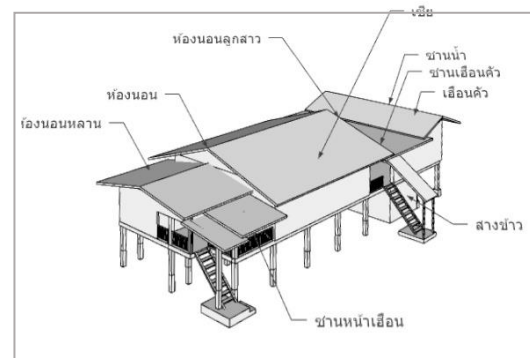
ภาพ 11 ตำแหน่งเซียบที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน (ที่มา: ผู้วิจัย, 2563)

3.2. เซียบกับการปิดล้อม

แม้ว่าเซียบโดยทั่วไปจะเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับลม และมีหลังคาคลุมเพื่อบังแดดดังเช่น เซียบของพื้นที่ศึกษาในอดีต ซึ่งมีการปิดล้อมแบบเบาบางด้วยราวไม้ไผ่ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจในปัจจุบันพบว่า พื้นที่เซียบมีการปิดล้อมแบบทึบด้วยผนังไม้กระดาน เนื่องด้วยการต่อเติมชานหน้าเรือน ส่งผลให้กิจกรรมบางอย่าง อาทิ นั่งเล่น พักผ่อน ถูกย้ายออกไป เหลือเพียงการนอนของเจ้าของบ้านเป็นหลัก พื้นที่เซียบจึงมีลักษณะปิดล้อมเพื่อรองรับความเป็นส่วนตัว ส่วนชานหน้าเรือนมักถูกปิดล้อมแบบเบาบางจึงแสดงถึงพื้นที่ใช้งานอเนกประสงค์หรือเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ

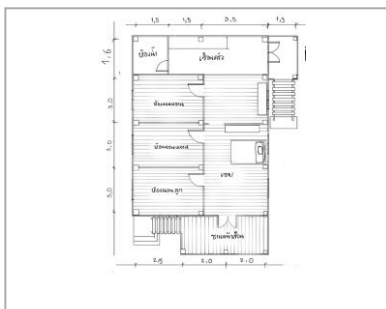
ภาพ 12 จำลองการปิดล้อมเชียนดั้งเดิม (ที่มา: ผู้วิจัย, 2563)

ภาพ 13 การปิดล้อมเชียนรูปแบบเก่าผสมใหม่หลังที่ 164 (ที่มา: ผู้วิจัย, 2563)

3.2. เซียบองค์ประกอบการใช้สอยพื้นที่

เซียบในเรือนรูปแบบเก่าเป็นพื้นที่รองรับการนอนของสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก ภายในบริเวณจึงพบข้าวของเครื่องใช้จำพวกที่นอน หมอน มุ้งของแต่ละคนปรากฏในผังเชียน แต่เมื่อมีการต่อเติมพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของครอบครัว โดยเฉพาะห้องนอน ส่งผลให้ข้าวของเครื่องใช้ในพื้นที่เซียบมีจำนวนลดลง เหลือเพียงที่นอนของพ่อแม่ที่คุ้นชินกับการนอนแบบเดิม ส่วนเชียนรูปแบบใหม่ดังปรากฏในเชียนรูปแบบใหม่หลังที่ 117 ที่ปลูกสร้างเชียนใหม่โดยคนรุ่นลูกมีการจัดสรรห้องที่เป็นสัดส่วนขึ้นและไม่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วย เซียบจึงกลายเป็นเพียงพื้นที่พักผ่อนในชีวิตประจำวันเท่านั้น

ภาพ 16 ผังพื้นเอื้อนรูปแบบใหม่หลังที่ 117
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2563)

อภิปรายผล

การศึกษานี้ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของเอนทาลปีในบริบทชุมชนเขตภาคใต้วิถีชีวิตที่มีสัมพันธ์กับแม่น้ำเช่นเดิม ความเชื่อในการวางเอนทาลปีค่านึงถึงธรณิดินของเอนทาลปีก่อนหน้าที่ยังคงอยู่กับคนในชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดการตั้งถิ่นฐานและการใช้พื้นที่ของเอนทาลปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่เคยซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญของเอนทาลปีในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบายศรี งานศพ บุญเอนทาลปี ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการเปลี่ยนแปลงเอนทาลปีจากเอนทาลปีรูปแบบเก่าที่รวมทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันไว้ในพื้นที่ที่เคยสู่เอนทาลปีรูปแบบเก่าผสมใหม่ที่มีการต่อเติมพื้นที่เพื่อถ่ายเทกิจกรรมบางส่วนออกไป และสู่เอนทาลปีรูปแบบใหม่ที่มีการกันห้องแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอย แต่ยังมีพื้นที่ที่เคยไว้เพื่อดำเนินกิจกรรมพิธีกรรม นอกจากนั้นยังมีรุ่นของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงของเอนทาลปี จากพฤติกรรมการณ์ของคนรุ่นพ่อแม่ที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ที่เคย และชาน เมื่อคนรุ่นนี้หายไป พื้นที่ดังกล่าวจึงกลายเป็นเพียงพื้นที่รับแขกและทำพิธีกรรมซึ่งต่างจากอดีตที่เป็นพื้นที่นอนเป็นหลัก

สรุปร

เรือนที่ปลูกสร้างใหม่จะมีลักษณะแบบแผนของผังเรือนที่แตกต่างออกไป แต่แบบแผนการใช้สอยพื้นที่ยังคงมีความคล้ายกับผังพื้นเรือนแบบดั้งเดิม ตำแหน่งของเขียถูกกำหนดโดยธรณีดินและอยู่ตำแหน่งหน้าห้องนอนเสมอ การใช้งานมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ใช้งานหลักที่รองรับกิจกรรมหลากหลายประเภท รวมถึงการเป็นพื้นที่นอนหลักของสมาชิกในครอบครัว เมื่อมีปัจจัยของการขยายครอบครัว จึงเกิดการต่อเติมส่วนของชานหน้าเรือนเพื่อรองรับกิจกรรมบางส่วน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการปิดล้อมของเขีย จากการปิดล้อมแบบเบาบางเช่นในอดีตสู่การปิดล้อมแบบทึบ เขียจึงกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่ใช้สำหรับการนอนและเป็นพื้นที่ทางการในช่วงประกอบพิธีกรรม เมื่อมีการสร้างเรือนรูปแบบใหม่ที่มีการกั้นห้องนอนอย่างชัดเจนพร้อมกับการที่สมาชิกรุ่นพ่อแม่ไม่ได้อาศัยร่วมอยู่ด้วย องค์ประกอบในการใช้สอยพื้นที่เขียมีจำนวนลดลง แม้ว่าในชีวิตประจำวันเขียจะดูเหมือนถูกลดบทบาทลงในชีวิตประจำวัน แต่เขียยังคงเป็นพื้นที่สำคัญของเขียลาวในการใช้เป็นพื้นที่ประกอบทุกพิธีกรรมของชีวิต

อธิธานศัพท์สำคัญ

- เซีย (ເຊຍ) เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง ระเบียบหรือโครงสร้าง
- ชาน (ຊານ) เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง ชานเรือน
- ชานหน้าเรือน (ຊານໜ້າເຮືອນ) เขียนตามการออกเสียงในภาษาลาว หมายถึง ชานหน้าเรือน
- ชานเรือนคัว (ຊານເຮືອນຄົວ) เขียนตามการออกเสียงในภาษาลาว หมายถึง ชานเรือนครัว

- ดอน (ดอน) เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง เกาะ หรือ สันดอนตามแม่น้ำ
- เฝาลาว (เฝาลาว) เป็นหนึ่งใน 49 เฝาลาว โดยทั่วไปหมายถึงเฝาลาวที่อยู่ตามพื้นที่ราบส่วนใหญ่ของประเทศ
- ลั่ว (ลั่ว) เครื่องมือที่ใช้ในงานไม้ หิน หรือ โลหะ ด้วยการถาก เจาะ เซาะ ลงบนวัสดุ
- เสาขวัญ (เสากวน) เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง เสาเอก หรือเสาต้นแรกของเรือน เป็นที่สถิตของขวัญเรือน
- เฌอน (เฌอน) เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง เรือน
- เฌอนคว (เฌอนคว) เขียนตามการออกเสียงในภาษาลาว หมายถึง เรือนครัว

บรรณานุกรม

- จันทน์ย จิรัญธนัฐ. (2555, มกราคม). รูปแบบชุมชนและเงื่อนไขพื้นที่กับการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาบ้านปากซี้ เมืองหลวงพระบาง. [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 1, 1-17.
- จันทะลาพอน แพงพันฮัก. (2018). *การศึกษาแนวทางการพัฒนากานท่องเที่ยวเขตโบราณสถานหินลั่ว เมืองโขง แขวงจำปาสัก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว).
- Nittha Bounpany และ ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล. (2561, ธันวาคม). การวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารหน้าจั่ว*, 33, A55-A70.
- อรศิริ ปาณินท์. (2562, สิงหาคม). การอ่านความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทยผ่านการศึกษาผังเฌอนพักอาศัย. *วารสารหน้าจั่ว*, 1, A35-A52.
- Clement-Charpentier, Sophie & Clement, Pierre. (2003). *เฌอนลาว*. แปลจาก L'habitation lao dans les Regions de vientiane et de Luangprabang. แปลโดย สุนันทา กันละยา กัตติยะลัก, แก้วพิลาวันอาไพ ลาด, เวียงแก้ว สุขะหวัดดี, อะพิไซยะเดด อินสีเซียงใหม่. เวียงจันทน์: ดอกเกด.
- Sayarath, C. (2005). *The image and evolution of Vientiane*. Paris: Editions Recherches.